

Een juridische gids voor leerlingen

Wat is het doel van burgerschapsvorming? Moeten leerlingen in dat verband ook bewust worden gemaakt van hun rechten en plichten in een rechtsstaat? Die vraag kwam in een eerder blogbericht aan de orde.¹ Blijkens een beleidsbrief (2006 p.50) rekende Frank Vandembroucke, de vorige Vlaamse onderwijsminister, de voorlichting van scholieren over hun rechten en plichten tot de burgerschapsvorming.²

In die beleidsbrief kondigde hij een Leerlingenstatuut aan dat voor heel Vlaanderen kracht van wet zou krijgen. Maar de Onderwijsraad (VLOR 2007) vond dat geen goed idee:³ de rechten en plichten van burgers in het algemeen en van scholieren in het bijzonder staan in allerlei verschillende wetten, regelingen en verdragen. Die kunnen niet zomaar van hun context ontdaan worden. Het is prima om een juridische gids te maken, maar geef deze geen kracht van wet. Verwijs in die gids naar de desbetreffende rechtsbronnen en pas deze zonedig aan als de rechten en plichten van scholieren onvoldoende gecodificeerd zijn. En zo is geschied: vorige week heeft het Vlaamse onderwijsministerie de nieuwe juridische Gids voor middelbarescholieren uitgebracht.⁴

Laten we eens kijken wat er gezegd wordt over zes rechtsvragen die de afgelopen maanden op Onderwijs-ethiek.nl naar voren zijn gekomen: a) kledingvoorschriften zoals het hoofddoekverbod; b) slechte werkomstandigheden; c) privacybescherming; d) collectieve straffen; e) inbeslagname van een mobieltje; en f) onprofessioneel handelen en buitenprofessionele relaties.

rechtsvragen op Onderwijsethiek.nl	paginanummers in de Gids
a) In hoeverre kan de school kledingvoorschriften opleggen, zoals een hoofddoekverbod? ⁵	20-21, 53
b) Kunnen leerlingen in het geweer komen tegen slechte werkomstandigheden op school, zoals teveel tussen-uren? ⁶	40-42, 53
c) In hoeverre kunnen leerlingen zich teweerstellen tegen inbreuken op hun persoonlijke levenssfeer, zoals camerabewaking, kluisjescontrole, openbaarmaking van persoonlijke gegevens? ⁷	9-10, 46-48
d) Mag een klas collectief gestraft worden wegens het vergrijp van een onbekende dader? ⁸	(66-68:) --
e) Mag de school spullen van leerlingen in beslag nemen, zoals een mobieltje? ⁹	(66-68:) 68
f) In hoeverre worden leerlingen beschermd tegen onprofessioneel handelen van leraren en tegen buitenprofessionele relaties? ¹⁰	(66-68:) 68

Geeft de nieuwe Gids voor Leerlingen heldere en betrouwbare voorlichting over de rechten en plichten van Vlaamse middelbarescholieren? Ik weet te weinig van het federaal-Belgische en Vlaamse onderwijsrecht om deze vraag te beantwoorden, maar ik kan wel enkele kanttekeningen maken op basis van de antwoorden die op de rechtsvragen a) t/m f) worden gegeven.

1. Anders dan de VLOR had aanbevolen, zijn geen verwijzingen naar de relevante rechtsbronnen opgenomen. Het wordt de rechtzoekende leerling dus niet duidelijk op welke wetten, regelingen of verdragen de onderscheiden rechten en plichten gebaseerd zijn. Bijvoorbeeld: in welke wet zijn de schooltijden geregeld (b), en waar staat dat het ingenomen mobieltje aan het eind van de schooldag moet worden teruggegeven (e)? Maar wellicht wordt deze omissie nog hersteld in de digitale versie van de Gids.

2. De Gids gaat uit van geldend recht en van de rechtsinterpretaties die momenteel opgeld doen. Zo staat er in de Gids dat schoolbesturen zelf hun eventuele kledingvoorschriften mogen vaststellen (a). Maar daarmee wordt de rechtzoekende leerling tekortgedaan: onvermeld blijft dat de Vlaamse onderwijsminister onlangs heeft gewaarschuwd dat het hoofddoekverbod wellicht in strijd is met grondwettelijke (of verdragsrechtelijke?) vrijheden.¹¹

3. De Gids behandelt de als zodanig gecodificeerde rechten van scholieren, maar gaat voorbij aan het feit dat scholen daarenboven wettelijke verplichtingen hebben die hun weerslag hebben in rechten van scholieren. Zo hebben Vlaamse scholen ongetwijfeld ARBO-verplichtingen betreffende de inrichting van gymnastieklokalen en practicumzalen (b); deze plicht tot het inrichten van een veilige leeromgeving impliceert het recht van scholieren gevrijwaard te blijven van vermijdbare veiligheidsrisico's. Evenzo worden Vlaamse leraren ongetwijfeld geconfronteerd met strafrechtelijke grenzen inzake de seksuele omgang met (of seksuele intimidatie van) leerlingen (f); waarom blijft het corresponderende recht van leerlingen onvermeld, dat ze mogen verlangen gevrijwaard te blijven van dergelijk onprofessioneel gedrag van leraren?

4. Behalve aan wettelijke verplichtingen zijn scholen en leraren ook gebonden aan spelregels uit de beroepsethiek en ongetwijfeld kan de naleving daarvan veelal via klachtenprocedures worden afdwongen door leerlingen en hun ouders. Naar mijn indruk zijn deze indirecte rechten van scholieren niet opgeno-

men in de Gids. Dat moge blijken uit het feit dat de Gids weinig aandacht besteedt aan onprofessioneel handelen en aan ongewenste buitenprofessionele relaties tussen leerling en leraar (f).

De tweede vraag die we hier kunnen opwerpen is: of de Gids, zoals de vorige onderwijsminister suggereerde, voldoende tot de burgerschapsvorming van Vlaamse jongeren bijdraagt. Worden scholieren door middel van de Gids voldoende geïntroduceerd in de beginselen van een rechtsstaat? Die vraag leidt mij tot de volgende kanttekeningen.

5. Het centrale beginsel van een rechtsstaat is dat burgers niet zonder meer zijn overgeleverd aan de grillen van machthebbers, maar dat hun machtsuitoefening gereguleerd wordt door wetten en regels. In dat opzicht levert een overheid die haar burgers (scholieren) niet alleen over hun plichten maar ook over hun rechten voorlicht, een wezenlijke bijdrage aan de burgerschapsvorming.

6. Indien aan de school de bevoegdheid wordt gegeven het eigen functioneren te regelen, mag men de kwaliteit van haar interne regelgeving afmeten aan de beginselen van de rechtsstaat. De school is als het ware een rechtsstaat-in-het-klein. Voor de burgerschapsvorming van jongeren binnen de nationale rechtsstaat, is het dan belangrijk dat zij inzicht krijgen in de beginselen van de rechtsstaat en dat ze deze leren toepassen om het rechtsstatelijke gehalte van de binnenschoolse regelgeving te beoordelen en zo nodig aan de kaak te stellen. In de Gids worden de rechtsstatelijke beginselen onvoldoende over het voetlicht gebracht. Bijvoorbeeld ten aanzien van de binnenschoolse regelgeving rond kleding (a), rond inbreuk op de privacy (c) of rond onprofessioneel handelen (f) wordt de leerlingen weinig handvatten gegeven om een afweging te maken tussen de beginselen en belangen die in het spel zijn en zich teweer te stellen tegen kwalijke regelgeving.

7. Het hoofdstuk over straffen en schorsen (p.66 e.v.) is vanuit dat gezichtspunt volstrekt onder de maat. Rechtstatelijke principes zoals *geen straf zonder wet*, *geen straf zonder schuld* en *geen straf zonder 'due process'* blijven onderbelicht. Het is bijvoorbeeld een gemiste kans dat in de Gids niet wordt ingegaan op de kwalijkheid van collectieve straffen in geval van een onbekende dader (d).

8. Voor de burgerschapsvorming van jongeren is het essentieel dat zij niet alleen binnen de nationale rechtsstaat maar ook binnen de school als rechtsstaat-in-het-klein inzicht krijgen in het spanningsveld tussen macht (van de school en van de leraar) en recht (van de machteloze leerling), alsmede tussen schoolbelangen en leerlingbelangen, tussen meerderheids- en minderheidsbelangen, en tussen doelmatigheid en rechtvaardigheid. De opstellers van de Gids durven dit spanningsveld niet te problematiseren. Zij willen bijvoorbeeld de vingers niet branden aan de problematiek van onprofessioneel machtsmisbruik (f).

Conclusies

- De Gids is een lovenswaardig initiatief om leerlingen voor te lichten over hun rechten en plichten en hen zodoende bewust te maken van hun positie als mondige burgers en belanghebbende stakeholders in de schoolgemeenschap. Maar de Gids zou in dat opzicht aan waarde winnen als de opstellers niet alleen zouden uitgaan van de gecodificeerde rechten van scholieren, maar ook van een inventarisatie van de plichten van scholen en leraren, van de scholierenbelangen die rechtsbescherming verdienen en van de rechtsvragen die bij scholieren leven.¹²
- Indien men met de Gids tevens een bijdrage wil leveren aan de burgerschapsvorming van jongeren, zou men hun binnenschoolse rechten en plichten meer moeten problematiseren in het licht van de beginselen van de rechtsstaat. Zo leren zij in de school, als rechtsstaat-in-het-klein, hoe een rechtsstaat werkt.
- In het eerdergenoemde advies van de Onderwijsraad (VLOR³) wordt als een mogelijk nadeel van een juridische gids genoemd dat 'het expliciet inventariseren van rechten van leerlingen door velen beschouwd [zou] kunnen worden als een aanval op het gezag van leraars en scholen.' Naar mijn indruk heeft de kwaliteit van de huidige versie te lijden gehad van een streven het gezag van leraren en scholen zo min mogelijk aan te tasten. De kwaliteit van een juridische gids staat of valt met de onpartijdigheid van de opstellers in het licht van de rechtsrelatie tussen gezagsdragers en hun onderdanen.

Wes Holleman

weblog onderwijs 23-11-2009

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=978> (5/9/2009)

² <http://www.ond.vlaanderen.be/beleid/brief/2006-2007.pdf> (25/10/2006, p.50)

³ <http://www.vlor.be/bestanden/documenten/rso-adv005-0607.pdf> (februari 2007); met bijlage:

-
- <http://www.vlor.be/bestanden/documenten/rso-adv005bij11-0607.pdf>
- ⁴ <http://www.ond.vlaanderen.be/gidsvoorleerlingen/>; zie ook
<http://depatat.blogspot.com/2009/11/ken-je-rechten-op-school.html>
- ⁵ <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=866> en <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=715> (hoofddoekverbod)
- ⁶ <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1072> (veel tussen-uren)
- ⁷ <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1126> (kluisjescontrole); <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1010>
(persoonsgegevens); <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=875> (camerabewaking)
- ⁸ <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=712> (collectieve straf)
- ⁹ <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1016> (mobieltje)
- ¹⁰ <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1220> (seksuele relatie); <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1098> en
<http://www.onderwijsethiek.nl/?p=972> (persoonlijke relatie); <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1078>
(seksuele intimidatie); <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=829> (intimidatie/vernedering)
- ¹¹ <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=715#comment-784>
- ¹² Het Nieuwsblad (20/11/2009) meldde een nieuw initiatief om rechtsvragen van scholieren te inventariseren en beantwoorden. Zie: <http://www.rechtenopschool.be> (Vlaamse Scholierenkoepel);
http://www.nieuwsblad.be/Article/Detail.aspx?articleid=DMF20091120_027.